

УДК 316.3-0.52

Боделан М. В.*

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ НА ВУЛИЦІ

У статті представлено теоретичний аналіз дефініцій «компетентність», «компетенція», «функціональна компетентність» в аспекті соціальної роботи як професійної діяльності, виявлено співвідношення між ними. Визначено поняття «вулична соціальна робота» і «вуличний соціальний працівник». Наголошено, що функціональна компетентність є невід'ємною складовою професійної компетентності вуличного соціального працівника. Схарактеризовано сутність і структуру функціональної компетентності вуличного соціального працівника, до складу якої віднесено технологічну, інтерактивну, міждисциплінарну компетенції та компетенцію успішності.

Ключові слова: вулична соціальна робота, вуличний соціальний працівник, функції вуличного соціального працівника, функціональна компетентність, компетенція.

Вулична соціальна робота є професійною діяльністю, спрямованою на сприяння окремим особам і соціальним групам у подоланні особистісних і соціальних труднощів шляхом установлення й підтримки контакту між ними та фахівцями соціальних служб, захисту, корекції та реабілітації на вулиці. Виконує таку роботу вуличний соціальний працівник – фахівець, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу на вулиці незахищеним верствам населення (пенсіонерам, біженцям, дітям-сиротам та ін.), а також особам, що перебувають у стані психічної нестабільності, зумовленої об'єктивними (війни, екологічні катастрофи, міжнародні конфлікти, релігійні розбіжності) і суб'єктивними (трагедія в сім'ї, втрата майна) чинниками, з метою налагодження контакту між фахівцями соціальної служби і цільовою групою, потенційно зацікавленою в таких послугах. Функціями вуличного соціального працівника визначено такі: соціальної допомоги, допомоги в подоланні наслідків стихійних лих і соціальних конфліктів, соціально-компенсаторну, діагностичну, прогностичну, попереджувально-профілактичну, правозахисну, соціально-педагогічну, соціально-побутову, комунікативну, рекламно-пропагандистську, морально-гуманістичну, організаційну. Функції, що їх виконує фахівець із соціальної роботи на вулиці, ставлять певні вимоги до його знань, умінь, навичок, особистісних і професійних якостей, тобто до його функціональної компетентності.

Проблемам підвищення якості професійної освіти на засадах компетентнісного підходу, який відображає вимоги до змісту професійної підготовки майбутніх фахівців (що має знати, вміти та якими якостями володіти випускник вищого навчального закладу) та їхньої поведінкової складової (здатності й бажання застосовувати здобуті знання, вміння та навички для вирішення завдань професійної діяльності) присвячено роботи таких науковців, як Н. Бібік, А. Богуш, Л. Ващенко, М. Головань, І. Зязюн, С. Калаур, В. Кремень, З. Курлянд, О. Локшин, Т. Нестеренко, О. Овчарук, О. Пометун, С. Раков, Л. Сохань, І. Сохань, Л. Степашкін та ін. Функціональну компетентність фахівців досліджено Л. Балабановою, О. Сардак, Г. Сорокіною, М. Торган та ін.

Мета статті – схарактеризувати сутність і структуру функціональної компетентності вуличного соціального працівника.

Аналіз сутності дефініцій «компетенція» і «компетентність» дозволяє констатувати, що компетентність передбачає здатність особистості виконувати певну діяльність або дії, установлювати і підтримувати необхідні контакти між людьми, тоді як компетенція містить у собі зміст відповідної компетентності у вигляді системи знань, умінь, досвіду, володіння нормами спілкування, поведінки як результатів навченості [1].

© Боделан М. В.

Отже, дефініція «компетентність» містить у собі «компетенцію» і визначає зміст освіти [5].

Якість професійної підготовки сучасних фахівців у ВНЗ пов'язана з дефініцією «професійна компетентність», оскільки професіоналізація особистості призводить до формування особливих якостей і рис, притаманних представникам певної професії, що забезпечує виконання професійної діяльності, відпрацювання оптимальних способів і прийомів її здійснення [6].

Професійна компетентність є якісною характеристикою суб'єкта будь-якої діяльності, що відображає рівень його професійної підготовки і готовність до реалізації цієї діяльності [7]; якісною характеристикою особистості фахівця, що передбачає наявність системи науково-теоретичних знань, здатність і готовність фахівця застосовувати знання й досвід для вирішення завдань соціально-професійної галузі; психологічним (особистісним) інструментом фахівця, який забезпечує ефективне виконання ним професійної діяльності; здатністю людини ефективно реалізовувати на практиці засвоєні знання, вміння й навички в певній галузі [6].

Щодо професійної компетентності фахівця установи соціального обслуговування, то вона є інтегративною якістю особистості, що структурно представлена сукупністю ціннісно-мотиваційної, когнітивної, психологічної та соціально-трудової компетенцій. Вона забезпечує на практиці здатність і готовність використовувати в професійній діяльності наявні у фахівця знання, уміння, досвід; активізує його професійну самореалізацію; підвищує якість соціального обслуговування населення.

Отже, професійна компетентність соціального працівника зумовлена:

- сукупністю його професійних знань, умінь, навичок, комплексом психологічних особливостей, професійно важливих якостей і здібностей [2]. Такі знання, вміння й навички є рольовими характеристиками професійної компетентності соціального працівника, тоді як психологічні особливості, професійно важливі якості і здібності є суб'єктними характеристиками, що вказують на ставлення соціального працівника до діяльності та на його індивідуальний стиль соціальної роботи як професійної діяльності [3];

- сукупністю інтегральних характеристик (спеціальна, соціальна, індивідуально-особистісна, екстремальна компетентність), що визначають здатність соціального працівника реалізовувати соціально-професійні й міждисциплінарні знання, технології соціальної роботи з метою підвищення якості надання соціальних послуг;

- готовністю до створення конструктивних соціальних відносин взаємодії, взаємосприйняття й розуміння іншої людини;

- прагненням до особистого зростання, професійної самореалізації та самоствердження в різноманітних сферах діяльності [4].

Специфічними особливостями професійної компетентності фахівців із соціальної роботи є такі:

- зумовленість цілей і завдань професійної діяльності соціального працівника соціальним замовленням суспільства і його інститутів: оптимально реалізовувати потенційні можливості людини в її діяльності та повсякденному житті;

- поєднання численних різноманітних складових, визначених поліфункціональністю професійної діяльності соціального працівника;

- недостатня системна структурованість соціально-правової, функціональної та організаційно-методичної бази професійної діяльності, стосунків з різними суб'єктами труда і життя, що зумовлює необхідність творчого підходу, адекватного загальноприйнятим нормам, рекомендаціям психосоціальної науки, моральним принципам і професійній етиці;

– конгруентність (відповідність) цілей, завдань і функцій, що висуває соціальна робота, індивідуальним можливостям, потребам і діям конкретного соціального працівника;

– інтегративний характер процесу і результатів професійної діяльності, що передбачає ефективне використання дослідницько-діагностичних, конструкторсько-проектувальних, формуально-розвивальних, корекційно-терапевтичних, комунікативних, аналітико-оцінювальних та інших технологій;

– творчий характер професійної діяльності, заснований на знаннях соціально-психологічної сутності процесів і явищ, широкій ерудиції, власному досвіді, активному пошуку новаторських підходів та інноваційних технологій, особистій ініціативі і професійній комунікабельності;

– поліваріантність умов виконання професійних обов'язків, які реалізуються комплексно й поліфункціонально, стосуються безпосередньо конкретної особи, колективу, їх взаємовідносин і взаємозв'язків [3].

Відтак професійна компетентність фахівця з соціальної роботи характеризується такими аспектами:

– концептуальним – розуміння теоретичних засад соціальної роботи як професійної діяльності;

– інструментальним – здатність опановувати основні професійні навички;

– інтегративним – здатність пов'язувати під час професійної діяльності теорію і практику соціальної роботи в цілісну систему;

– контекстуальним – розуміння географічних, політичних культур, соціально-економічних умов своєї діяльності;

– адаптивним – уміння передбачати зміни в межах професії та бути готовим до них;

– комунікативним – уміння будувати ефективні міжособистісні відносини з клієнтами соціальної роботи та іншими фахівцями [3].

Отже, професійна компетентність є запорукою успішної професійної діяльності соціального працівника та свідчить про сформованість у нього професійних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, умінь застосовувати набуті знання і вміння на практиці [2].

Функціональна компетентність є невід'ємною складовою професійної компетентності соціального працівника і базується на його функціональних обов'язках і ролях, що передбачають наявність у фахівця з соціальної роботи відповідної освіти та особистісних якостей. Саме функціональна компетентність соціального працівника забезпечує ефективність виконання ним професійних функцій і соціальної роботи як професійної діяльності в цілому.

Функціональну компетентність майбутнього соціального працівника щодо вуличної соціальної роботи (функціональну компетентність вуличного соціального працівника) визначаємо як якісну характеристику, засновану на професійних знаннях, уміннях, навичках, професійно важливих та особистісних якостях фахівця, що відбивають поліфункціональність його професійної діяльності і забезпечують ефективне виконання функціонально-посадових обов'язків у зоні відповідальності. Функціональну компетентність вуличного соціального працівника представляємо у вигляді сукупності таких компетенцій, як технологічна, інтерактивна, міждисциплінарна, компетенція успішності тощо.

Так, *технологічна компетенція* зумовлена необхідністю ефективного вирішення проблем клієнтів вуличної соціальної роботи і передбачає, що вуличний соціальний працівник обізнаний із соціальною роботою як професійною діяльністю, сутністю та специфікою вуличної соціальної роботи та її клієнтів, функціями вуличної соціальної

роботи; дотримується моральних норм, етики, законодавчої бази соціальної роботи; володіє її технологіями й методами.

Інтерактивна компетенція вуличного соціального працівника зумовлена необхідністю встановлювати контакти й обмінюватися інформацією з клієнтами вуличної соціальної роботи, колегами, міждисциплінарними групами, владою; діяти за відсутності порозуміння, узгоджувати цілі і завдання, конструктивно вирішувати конфлікти; проводити рекламно-пропагандистську діяльність тощо.

Наявність у вуличного соціального працівника *міждисциплінарної компетенції* зумовлена необхідністю співпрацювати з різними фахівцями – психологами, поліцейськими, юристами, працівниками різних фондів, медичними працівниками, корекційними педагогами, дефектологами, представниками громадських організацій, волонтерами, тому він має бути обізнаний із сучасними теоріями суміжних наук для вирішення проблем клієнтів вуличної соціальної роботи, а також соціальних, педагогічних, етичних проблем суспільства в цілому.

Компетенція успішності виявляється в налаштованості вуличного соціального працівника на неперервний саморозвиток: набуття й застосування нових знань, технологій, методів, досвіду соціальної роботи; аналіз здобутків інших фахівців і застосування передового досвіду вітчизняної та зарубіжної соціальної роботи; планування свого професійного розвитку та самоконтроль у професійній діяльності.

Таким чином, кожна із зазначених компетенцій, віднесених до структури функціональної компетентності вуличного соціального працівника, тісно пов'язана з іншими, що дозволяє забезпечити успішне виконання передбачених вуличною соціальною роботою функцій. Знання сутності та структури функціональної компетентності щодо виконання вуличної соціальної роботи дозволить не лише ефективно реалізувати компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ, але й побудувати цілеспрямований процес її формування.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у виявленні та реалізації дидактичних заходів, здатних забезпечити ефективне формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників щодо виконання соціальної роботи в цілому й вуличної соціальної роботи зокрема.

Література:

1. Костина Е. А. Социокультурная компетенция учителя иностранного языка : монография / Е. А. Костина. – М. – Берлин : Директ – Медиа, 2015. – 82 с.
2. Мекшун А. Д. Компетентность социальных работников как основной элемент профессиональной успешности / А. Д. Мекшун // Наука и современность. – 2013. – № 26-1. – 138 с.
3. Печенкина Т. И. Формирование профессиональной компетентности специалиста по социальной работе / Т. И. Печенкина // Ученые записки Российского государственного социального университета. – 2013. – № 2 (114). – Том 2. – 137 с.
4. Сальцева С. В. Профессиональная компетентность социального работника: модель, технология, инноватика развития : монография / С. В. Сальцева. – Оренбург : Оренпринт, 2013. – 228 с.
5. Сурыгин А. И. Педагогическое проектирование образовательной программы предвузовской подготовки иностранных студентов / А. И. Сурыгин. – СПб. : Златоуст, 2001. – 128 с.
6. Шевцова Н. А. Профессиональная компетентность учителя в общеобразовательном процессе / Н. А. Шевцова // Муниципальное образование: инновации и эксперимент. – 2012. – № 3. – С. 77-78.
7. Шептенко П. А. Введение в специальность «Социальный педагог» : учебное пособие / А. П. Шептенко, В. А. Слостенина. – М. : Флинта, 2013. – 160 с.

Боделан М. В.

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ К РАБОТЕ НА УЛИЦЕ

В статье представлен теоретический анализ дефиниций «компетентность», «компетенция», «функциональная компетентность» в аспекте социальной работы как профессиональной деятельности, указано соотношение между ними. Определены понятия «уличная социальная работа», «уличный социальный работник». Указано, что функциональная компетентность является неотъемлемой составляющей профессиональной компетентности уличного социального работника. Охарактеризованы сущность и структура функциональной компетентности уличного социального работника, в состав которой включены технологическая, интерактивная, междисциплинарная компетенции, а также компетенция успешности.

Ключевые слова: уличная социальная работа, уличный социальный работник, функции уличного социального работника, функциональная компетентность, компетенция.

Bodelan M. V.

COMPETENCE APPROACH IN SOCIAL WORKERS' PROFESSIONAL PREPARATION TO WORK IN THE STREET

The article defines that street social work is the professional activity directed on promotion to individuals and social groups to overcome personal and social difficulties by establishing and maintaining contact between them and social service, protection, correction and rehabilitation specialists in the street.

It is also determined that street social worker is the specialist who carries out social, psychological, legal support and assistance outdoors to vulnerable sections of the population and people who are in a state of mental instability. This is due to objective and subjective indicators in order to improve contact between social service specialists and target group potentially interested in the same services.

In the street social work specialists perform some functions and they impose certain requirements on functional competence such as the qualitative specification based on specialist's professional knowledge, skills, professionally important and personal qualities that reflect the multi functionality of professional activity and provide effective fulfillment of functional duties in the area of responsibility.

Street social worker's functional competence includes technological, interactive, interdisciplinary competencies and success competency. It is noted that knowledge of essence and functional competence structure for street social work realization will allow not only embody effectively competence approach to future social workers' professional preparation in university but also describe purposeful process of its formation.

Prospects of further investigations we find in manifestation and embodiment of didactic activities for such competence formation.

Keywords: street social work, street social worker, functions of street social worker, functional competence, competency.

Рецензент: Слюсаренко Н.В.